

PETRU MAIOR ȘI PROBLEMA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ÎN TRANSILVANIA

Doina Năgler

Secolul luminilor aducea cu sine mentalitatea asupra vieții omului, una din cerințele de căpătâi în relațiile dintre oameni, fiind alături de ideea iubirii și înțelegerii universale, aceea a necesității educării lor.

Și în Transilvania, ca și în întreaga Europă, rolul determinant în opera de educare și alfabetizare îl avea clerul pentru care nevoia de a citi decurgea din dorința ca „credincioșii să vadă cu ochii lor proprii ceea ce Dumnezeu ordonă și poruncește prin Cuvântul lui Sfânt”, după cum se spunea într-un mesaj lansat de biserica luterană în anul 1686¹.

În secolul al XVIII-lea, învățământul românesc din Transilvania va cunoaște o dezvoltare deosebită, în special după instalarea lui Inochentie Micu Klein, ca episcop al românilor uniți de aici. Printr-o serie de memorii adresate împăratului Carol al VI-lea episcopul reușește să obțină schimbarea domeniilor Sâmbătă de Jos și Gherla, donații ale împăratului pentru a susține biserica unită din Transilvania, cu domeniul Blajului, cerând totodată ca din jumătatea veniturilor realizate astfel să fie susținuți 20 de tineri la seminar – deci indirect se preconiza înființarea unui seminar – precum și trimiterea a trei tineri capabili la colegiul „De propaganda fide” la Roma². Acțiunea inițiată de el, va continua prin eforturile lui Petru Pavel Aron care va înființa „școala de obște” devenită ulterior școala normală prin care se pregăteau învățătorii necesari. De asemenea prin ordinațiunea din anul 1754 se institua „începerea în mănăstiri acum întâiu pînă la altă a noastră rânduială, a se citi, a se prociti și a se tâlcui după vreme și vârsta celor lipsiți: întâi Dumnezeieștile zece porunci, începând dimineața după Sfânta Liturghie, a doua se va citi, prociti și tâlcui cele 7 taine și bisericăștile porunci, care le vor începe la un ceas după prânz³.

În general, grija clerului superior al greco-catolicilor din Transilvania era îndreptată spre formarea de intelectuali, prin stimularea învățământului universitar. Acest lucru avea rațiunea sa, conformă ideologiei „Școlii ardeleni” prin care lupta pentru dovedirea latinității, vechimii și unității românilor din Transilvania, ca bază a viitoarelor revendicări politico-sociale ale „Supplexului”, constituia obiectivul istoric principal, deziderat ce se putea realiza doar printr-o intelectualitate de excepție.

---

1. Istoria vieții private. Coordonatori Philippe de Ariès și George Duby. București, vol. 5, 1995, p. 147.

2. Albu, N., Istoria Învățământului românesc din Transilvania până la 1800, Blaj, 1944, p. 118.

3. Ibidem, p. 175-176.

Întrucâtva deosebită va fi atitudinea lui Gheorghe Șincai și a lui Petru Maior, care având un contact mai strâns cu poporul, cu lumea satelor, au militat mereu pentru susținerea unui învățământ sătesc, atât de către guvernul transilvănean cât și de biserică.

Încă din anul 1746 exista o dispoziție a Mariei Tereza, reiterată apoi și din ordinul „Ratio educationis” prin care „în fiecare comună unde se află 60 de familii să se ridice școală și să se pună învățător”⁴, dar care, din păcate s-a aplicat doar în unele locuri din Transilvania,. Prin rescriptul imperial nr. 2060/25 aprilie 1785, împăratul Iosif al II-lea dispune păstrarea unor mănăstiri, în ciuda secularizării averilor mănăstirești, în scopul ca pe lângă acestea să funcționeze școli de învățare a cititului și scrisului pentru copiii satelor învecinate⁵. Acest rescript va fi mereu invocat de Petru Maior în încercarea sa de a se împotrivi nobililor maghiari ce doreau acapararea domeniilor mănăstirilor.

La scurtă vreme după numirea sa în funcția de protopop al Reghinului și Gurghiului, are o primă confruntare cu baronul Leopold de Bornemisza care dorea dărâmarea mănăstirii Runcu și intrarea sa în posesia pășunatului și terenului agricol deținute de aceasta, deși lăcașul era nominalizat printre cele pe lângă care funcționa o școală și deci îndreptățite să rămână. În sprijinul intențiilor sale, baronul solicită și ajutorul vice șpanului Gyárfás József care alcătuieste un memoriu din care rezultă că de fapt aici nici nu se mai face școală iar localul ar fi neprielnic pentru copii, datorită pustietății sale care nu-i poate „decât învăța pe copii cu singurătatea și lenea”⁶, „fără a mai vorbi că mănăstirea a fost adesea ținta unor tâlhari sau „a adăpostit răzvrățiți”. Concluzia raportului era că mănăstirea, pentru cei 5 elevi nu avea nici o rațiune de a exista.

La acest memoriu, Petru Maior, trecând peste capul episcopului Ioan Bob, răspunde că „în acest loc atât de singuratic au învățat și sînt oameni de omenie și folositori obștii, mai toți preoții de prinprejururile acestea”⁷ și școală s-a ținut întotdeauna și se ține și acuma”⁸. Intervenția sa energică, la care se adăuga apoi și memoriul episcopului Bob către guvernul Transilvaniei, îl vor sili pe baron să adopte o altă metodă și anume să propună un schimb de proprietăți, conform căruia el se angaja să construiască în satul Gurghiu o școală pentru copii și o casă pentru învățător iar biserica mănăstirii să fie mutată, tot pe cheltuiala sa, în satul Ibănești. Vor mai trece câțiva ani până când acest contract se va definitiva, oricum între anii 1836 – 1838 școală ajunsese la mare faimă și datorită dascălului Gabriel Fogarasi care spunea despre ea că „aici veneau valuri – valuri de tineri fiindcă puteau termina școala normală cu puține speze”⁹.

4. Ibidem, p. 210.

5. Petru Maior. Scrisori și documente inedite. Ediție de N. Albu. București, 1968, p. 68.

6. Ibidem, p. 92.

7. Ibidem, p. 98.

8. Ibidem, p. 66.

9. Ibidem, p. 92.

Petru Maior s-a opus prin memorii către episcopul Ioan Bob și preoților dascăli, care prin metode abuzive, ocupau localul destinat școlii cum este cazul dascălului Dumitru Pop, venit de la Tg. Mureș în Reghin și ocupase școala pe care nu dorea să o părăsească deși exista o locuință specială pentru învățător, este drept mai modestă.

Sigur existaseră și înaintea lui Petru Maior o serie de școli în ținutul Reghinului ca cele din comunele Adrian, Beica de Sus, Hodac, Ibănești, Sântioara, Reghin, Teleac sau Toplița, dar eforturile sale, după cum reiese din lucrarea, scrisă parese chiar de el intitulată „Răspuns la cârtirea cea de la Halle”, în care se spune: „Prin toate satele a rânduit și a întetit feciorii și fetele mici și mari să meargă la diacul bisericii a învăța lucrurile cele creștinești și părinților le-a poruncit ca să facă pe fiii săi ceea ce au învățat”. „Mergea Petru Maior prin sate adunând pruncii, făcea examen pe cei ce știa îi lauda pre ceilalți îi dojenea părintește și rânduia mijlocirea să învețe. Vara umbla pe câmpuri, prin păduri unde știa că sunt adunați pruncii a paște vitele și văzându-i îi striga la dânsul și îi întreba ce au învățat, de nu îi mai învăța și lumina având osebbita dulceață de a băilui cu pruncii pentru care tuturor era iubit”¹⁰.

În ce privește ideile sale pedagogice, el mergea pe linia lui Pestalozzi și Paulsen, militând în primul rând pentru un comportament ireproșabil la dascăli – după cum reiese din predicile prinse în volumul „Ertăciune la oameni – către dascăli: „Dascălii și învățătorii greșesc de nu-i vor îndrepta greșelile școlarilor săi, când pot. De ce nu vor nevoi, spre scopul învățaturii și procopseala grămăticilor. De-i vor învăța înadins basnuri și minciuni în chip de adevăr și care sunt împotriva spășeniei sufletului. De nu se vor procopsi pe sine ca să fie destoinic a învăța pe grămălici. De vor primi mai mare plată de cum se cuvine. De vor da pildă rea cu purtarea sa școlasticilor. De primesc la școală sau nu-i lepădă din școală pe aceia carii sunt cu năravuri rele și aduc la rătăcire pe alții”¹¹.

În calitate de cenzor și corector valah pe lângă tipografia Univesității din Pesta, Petru Maior va acorda o mare atenție tipăririi de manuale școlare destinate copiilor „Didahii” sau lucrări ca „Ducere de mână către frumoasă scrisoare”, precum și îndemnuri pentru a frecventa școala asemeni lucrării lui Grigore Obradovici „Îndrumare cătră învățătură a tinerimii celei românești”, încercând de altfel transpunerea în viață a impunătorului plan de ridicare culturală a românilor prin înmulțirea gimnaziilor și a școlilor normale, așa cum îl prezentase în memoriul său către guvernul Transilvaniei și apoi către Curtea de la Viena, episcopul Ioan Bob.

Semnificativ este, în acest sens și testamentul său, întocmit probabil la sfârșitul lunii ianuarie 1821, prin care oferea suma de 3000 florini-vonași și 700 florini imperiali în scopul înființării unei fundații din care, o parte din tinerii familiei

10. Albu, N., op. cit. p., 302.

11. Ibidem, p. 303.

sale, să poată studia în cadrul convicțului catolic din Tg. Mureș precum și acordarea a două burse anuale pentru acei tineri care doresc să-și continue studiile de filozofie la Universitatea din Cluj. Tot în favoarea fundației revenea 1/3 din prețul cărților românești tipărite la Buda, pe spesele sale. Acestea urmau a fi vândute în întreaga Transilvanie, sarcină revenindu-i prietenului său Vasile Moga. O sumă de 1320 și respectiv 815 florini imperiali ce se va obține din vânzarea lucrării sale „Istoria pentru începutul românilor în Dacia” legate sau nelegate, reveneau de asemenea fundației pentru a mări numărul „studenților beneficiari ai bursei”¹².

Din păcate dorința sa privind această fundație nu s-a realizat, urmașii săi și în principal cumnata sa Ana Maior, împrăștiind biblioteca istoricului, și acaparând banii, prin nesocotirea prevederilor testamentare.

În întreaga sa atitudine, istoricul vădea concepția timpului potrivit căreia rostul școlii era „de a forma mădulări folositoare statului, oameni învățați și buni creștini”, cu alte cuvinte să fie părtași fericirii vremelnice de aici și celei de veci” după cum se spune în „Carte trebuincioasă pentru dascălii școlilor de jos, neuniți” apărută la Viena în anul 1785¹³.

---

12. Petru Maior Scrisori și doc., p. 131-134.

13. Albu, N., op. cit., p. 239.

**PETRU MAIOR ET LE PROBLÈME DE L'ENSEIGNEMENT
EN TRANSYLVANIE**

Résumé

Le siècle „des lumières" a imprimé une nouvelle mentalité sur la vie de l'homme, celle de la nécessité de l'éducation.

Dans le XVIII-ème siècle l'enseignement de la Transylvanie a connu une évolution après Inocentiu Micu Klein qui a été installé comme évêque des roumains uniates. Il a soutenu 20 jeuns à l'école à Blaj et 3 jeuns pour apprendre à Rome, au collège „De Propaganda Fide".

Cette action pour développer l'enseignement roumain en Transylvanie a été continué par Petru Pavel Aron, qui a fondé „L'école publique".

Les ecclésiastiques uniates de la Transylvanie étaient préoccupés pour la formation des intellectuels, pour développer l'enseignement universitaîr.

Gheorghe Şincai et Petru Maior ont milité pour développer l'enseignement dans les villages.

Petru Maior a soutenu, avec des arguments la nécessité d'exister les écoles roumains dans les localités Gurghiu, Ibăneşti, Hodac, Topliţa etc.

Petru Maior a accordé aussi une grande attention pour imprimer des livres pour les écoles roumaines.

Dans toute l'activité, Petru Maior a été préoccupé pour former des jeuns instruits et de bons chrétiens.